

मि ६६

१४८

शि. प्र. मंडळी, पुणे ९.

मीमांसा विद्यालय

ग्रंथालय

ग्रंथ नाव ३१४५ जले जात.

लेखक पंडित नारायण पाठुरेंगे

११६

॥अथादैतजलजातप्रारंभः ॥ ज्ञिवों ॥ पञ्चेण्ट ॥

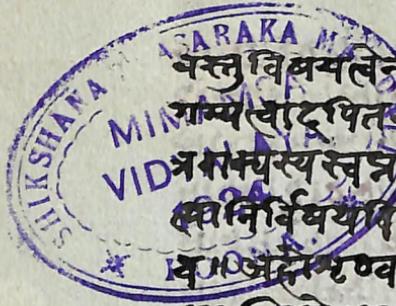
मि ६६

७४८

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीशाहदेविकेश्वरायनमः ॥ श्रीतच्छानंदायपरमात्मनेनमः ॥ विष्णुसुसदा ॥ श्रीशारभाचार्यवरप्रत्यक्षसचि
त्सुखाद्यंत्रलम् ॥ नत्वासम्भिन्नतयाविकास्यतेऽद्वैतजलजातं ॥ १ ॥ प्रावेद्मोम् ॥ इहकाश्चन्नलिकास्तुभुकवस्तुरिभ्वमेर्भुरिभीतोंतेवा
सीयुक्तोष्ठारकरसकलवेदार्थविनभमात्मकामंकरुणेकस्तुष्टिणमाचार्यचूडामणिंचरणानन्यप्रणत्याशारणीकृत्यभृत्यसनिष्ठन
यिनिर्विकल्पकल्पतरोसद्गुरोऽस्मात्संसारदर्जनोपदेशापूर्वकंमोक्षमोक्षेति गलद्वैतजलोयाच्चाच्चकारे ॥ तेनदर्थेकल्पु
स्थिनचिन्तसमुपाद्देशदेविकेशोमहावाक्यंतेत्वमसीति ॥ अस्योयमर्थः ॥ यतोवाइमानिभृतानिजायते ॥ येनजातानिजीवन्ति ॥ यत्प्रय
स्तुभिसंविशंति ॥ नद्विजिज्ञासस्त्व ॥ नद्विमेति ॥ इत्यादिभुतिभिः ॥ अहमात्मागुडाकेशसर्वभृताद्यस्तितः ॥ अहमादित्यमध्यंचभृताना
मंतरवचेऽप्यादिस्मृतिभिश्चविश्वोत्तिस्तिलक्यकारणत्वस्तुपतटस्तुलक्षणलक्षितं ॥ सत्यंतानमनन्तंभ्रत्येत्यादिभुतिभिः अनादिमसरंत्रं
स्मृतिभिश्चपरिठेऽव्यश्चन्यविभुद्वेतनन्यनिरातिशयानंदघनत्वस्तुपत्तस्तुलक्षणलक्षितंयत्यरंत्रत्यनन्दागत्यागलक्षणयात
त्यदवाचार्थभृतमंबरानिवकालविशेषावठिनस्वामानेनगंधर्वनगरस्यसुमदेवदन्दवस्तुसुस्त्याकारपरिणतस्वाक्षानवशात्वत्रप्रवंचत्य

मात्रास्वतः सिभृद्धवकालत्रयं ब्रह्मेवर्त्तस्त्रत्यर्थः ॥ तथा चोकं भीमत्यभवाद्वार्यपादपद्मे: श्रीशरीरकभाष्यप्रथमटीकायां पंचपादिका
ख्याथां ॥ अस्यशास्त्रस्यैदं पर्यं ॥ सुरवेकतनसदात्मकृदस्त्वचैतन्यैकरसतासंसारिताभिनन्दनस्यात्मनः पारमार्थिकं स्वरूपमिति वेदांताः
पर्यवस्त्वं तीनिप्रतिपादितमिति ॥ ॥ इत्यद्वेन जलजाते प्रथमादलादिः ॥ ॥ श्रीशंदंदे ॥ रत्नशिष्ठनादिष्ठेन दृष्टेष्ठित्यकीयपरमे
हे ॥ देहाभिनिविष्टलात्स्वातुष्टिभाष्टमाचष्टे ॥ ॥ अयेद्यामयाचर्यवर्ययोग्यमर्खंडेकरसात्मकोवाक्यार्थः कथितः परं तु विनायुक्तिमसोम
पूर्णप्रधस्त्वजोनभवतीतितद्विवरणभनुत्तरणीयं करुणया ॥ धनः सर्वेषां श्रुतिविरसां भवतु नामाद्वेन ब्रह्मणिता सर्वपर्यवसानं प्राचीनानर्थं चरण
वन्नात् गत्यापिभ्रातृणो हं ब्रह्मकथं भवामि ॥ न तु केनकथितं ब्राह्मणस्य ब्रह्मभवनं । प्रत्युतत्वं षट्दर्थवाच्यांशस्मिथ्यात्मनिश्चयेन ब्राह्मणत्वजा
तिभस्त्वद्युलशरीररव्यानभवयकोशवापद्धवकथितद्वितिचेन्न ॥ अहं ब्राह्मणरत्यनुभवस्यकेनाधिवाधानापत्तेः ॥ न द्विश्रुतिरात्मापृष्ठं पदार्थितुमीहे ॥
न नुसेन्नेयथा ॥ हं राजेस्यनुभवस्य जाग्रतिवाधेहृष्टस्तथाभृत्यादितिचेन्न ॥ अत्रतपावाधोनरं ब्राह्मणतो भावाप्रतीतेः ॥ न नुतवप्रमेयसंभावनादि
शालिनैस्तद्भवतीतावपिततविदांतु प्रतीयत एवेति चेन्न ॥ तथाते ब्रह्मोपदेहृष्टवादिव्यवहोरो देवादनिर्मेष्टप्रसंगः ॥ तं स्मात् कि
म भवता सर्वं ॥ न हृष्ययोदीर्घतामार्थेः ॥ आकलय वालक ॥ किमिति ब्राह्मस्मणतो दिजातिमिति देहृव संदिहानोसि ॥

वाजगः जननपालनमिलयनानंजीवाभ्रितस्यविषयकाविद्याकामकर्मादिनाञ्चभिन्निभिन्नोपादानत्वद्वालिकुभसत्प्रधानाविद्याप्रतिविंद्रु
पेश्वरत्वंभिथ्यात्पृष्ठद्वन्नमनिश्चयस्त्वयविषयमूलगतोयवत्कुलात्पदलह्यार्थभृतंभ्रसज्जडुःखपुरिष्ठनविरोधितात्सत्यज्ञानानंदानंते
प्रेमचे॥जाग्रत्स्वप्नसुमुख्यादिप्रवंचयत्प्रकाशते॥तद्वल्लाहभिन्निश्वातासर्ववंधे:प्रभुचतेरत्यादिभ्रुतिभिः॥यथाप्रकाशयत्कःस्त्रुम्लो
कमिभेश्विः॥सेन्नेश्वेत्रीतथाहस्त्वंत्रकाश्यतिभारतेत्यादेश्वृतिभिश्व॥जाग्रत्स्वप्नसुमुतिकारणत्वस्त्वपत्त्वलक्षणलक्षितः॥त्रिषु
धामसुयद्वायंभोक्ताभोगश्वयद्वेत्॥तेभ्योषिलह्यणःसाक्षीनिमानोदंसदाक्षिवद्यादिभ्रुतिभिः॥निर्यःसर्वगतस्त्राणुरज्ञायेयस
नाननः॥अथकेयमचिंत्योयमविकार्योयमुच्यन्देश्वादिश्वृतिभिश्व॥परछेदत्रयस्त्रुविशुभन्वेतन्यविद्विनिवायानंदघनत्वस्त्वस्त्रु
पलक्षणलक्षितःआत्मा॥निरुक्तलक्षणयात्पदविद्यार्थभृतमन्मयप्राप्तव्यमनोमयविद्वानमयानंदमयारव्यपंचकोरात्मक
स्त्रुलस्त्रुमकारणरारीरतननिष्ठजायदायवस्त्रात्रयस्यरुजुर्वंडमिवस्वावानवराद्वारोरगादेशभिन्निभिन्नोपादानत्वरालिम
भालिनसत्प्रधानाविद्याप्रतिविंवस्त्रपंचित्तात्पदलह्यार्थभृतःसच्चिदानंदानंतप्रस्त्रकुट्टेकरस्तःसाक्षितोपलक्षितभा
त्मा॥असि।यावद्वपारव्याविद्यानत्कार्यद्वेतप्रवंचस्त्रपवंधसाभिन्नमोशस्वरूपःस्वप्रकाशसुरवसीमादवंडेकरसभूमानिद्वेतःपर

वस्तु विषयत्वेन गरितार्थात् ॥ तर्हि वेदां तानाम पिभ्या वहारिकं वस्तुं तः पानि त्वेन परमार्थं वस्तुं द्वै त वोधकत्वं न स्या तथा च न स्या वाऽन्नं न स्या त्वादपि तजस्या द्वितीये भ्रेवं ॥ स्वप्ने भाग्यभीत्यापलाय भानस्या त्विकृदत्स्तत्रै न त्वं स्वप्नमि मं पश्यति देवद्जो त्विष्ठ प्रबुक्षो भवेति मि त्रमन्यस्य स्वप्ने पिशयापारमार्थं कं सुखसुप्तदेवद्जस्वरूपं वोधकत्वं दुष्पत्तेः ॥ तं लोपनिषदमिनिसमार्थ्यानि रुक्तलक्षणाद् त्विनिर्बिध्यत्वं विध्यकत्वस्यापि संभवात् ॥ न नुक्त्वितमष्यकत्वितवास्तदेव त्रालाव वोधद्वयवस्तुं वाप्यत्वेन एष व त्रम्यवस्तुं स्वास्थ्येन सास्थ्यः सन् ॥ कल्पितत्वसाम्ये प्रस्वप्ने यथामित्रवामपमेव भाग्यभीति निवर्त्तकं तथा वित्वा विद्या मा वाप्यत्वेन एष व त्रम्यवस्तुं स्वास्थ्येन सास्थ्यः सन् ॥ उक्तहित्राम त्रकल्पिते आकाशादिसकलप्रपञ्चे गुरुर्त्ववेदां तजन्यज्ञाने नेवा विद्याध्वस्तिपूर्वकं स्वरूपानंदावानिरितिराखांतः ॥ उक्तहित्राम त्वर्वासात्मनुनिषद्नालिनेः संक्षेपशारीरकद्वितीयाध्याये ॥ परिकल्पितो पिसकलज्ञनयागुरुरेव पूर्णमवोधयति ॥ परिकल्पितो पिसरणाय भवेदुर्गोयथा न तु न भोनालिनमिनि ॥ न नुयाद भद्रविद्यामात्रनिबंधनः सर्वे एष प्रपञ्चश्चेष्टुकारीनां मुक्तिः कथामात्रत्वे त्विमन्नुपधनं पथाविद्वत्वेनाचार्यः कल्पितस्तथातो पिसुक्तत्वेन तिनिर्बामवदात् ॥ एतद्ध्युक्तं मे तैरत्रैव । मुक्तामुक्तो विद्वद्ज्ञोत्वद् ॥

पुनर्जननमालनविलयनानंजीवाभितस्वविषयकापिष्ठकामकर्मदिनाहोनोसु। परथयावृथमिथातं॥ तथाहि॥ पञ्चकोशः मिथाभ्रताः अना-
मित्यात् शक्तिरजतवत्॥ तथाचतएव अनामानः दृथलात् घटवत्॥ तएव च दृथ्याः ममतास्य दत्तात् सदनवत्॥ मनतास्य दत्तं तु ममदेहो मम
प्राणो ममनो मम दुभिर्मनानं दृथ्यावालकमलासनमविवादं॥ नस्मात्सु पुत्रावेतावत्कालं ममानं दृस्त्विजायदेहादिसो षुप्तसुखां तसा
क्षीनिरुक्तदृथ्यसाहृत्वो पराहितः सञ्चिदानंदः असज्जडदुःखमित्यत्वात्॥ यथाशोधिततत्पदाथीर्भृतं ग्रस्त। यदृथन्नैवं न तदेवं यथाधटः
सो षुप्तसुखवाभासादिश्च॥ अयमेवन्यायः समष्टिदेहत्रये ब्रह्मांडसूत्राव्याकृतारव्येविज्ञेयः। इदानां वाच्यदेहकारणं यदनायनिर्वचनीयम्
सानं तदवीर्थं पञ्चकोशनिरासो न दं कस्त्वमिति श्वेयामहं न जानामीत्यास्मेकाभ्रयविषयं दृथत्वेन मिथ्येनिप्रसिध्यतमनेष॥ नस्मान्निरस्तास
भावनादेर्विचारिततत्तु मस्यादिवाक्येकज्ञन्यादेत ब्रह्मसाहात्कारेण स्त्रेगनतिरित्सर्पधंसवदद्वैतात्ममात्रेन ध्वंसेस्त्रियिततविदोयाव
स्तारधंनतकायश्चिभृतसोपाधिकभ्रमात्मकदेहत्रयप्रमुखद्वैतप्रतिभासस्त्रादर्शप्रतिफलितनगरवदुपपद्यतएव॥ एतेन यदुक्तं तत्प्रवि-
दं ब्राह्मणताद्यनुभवाभावप्रतीतो संप्रदायाभावादनिर्माणात्मानिर्माणं॥ निरुक्तानुभवादेः सत्यत्वेनाप्रतीयमानत्वेषिमिथ्यात्मेन
भानानुदत्तेः॥ समाप्तेतुतस्याअप्यभावद्विज्ञानातो भवांतेवास्मिन्॥ ननु तर्हि वेदान्तेन रप्रमाणानां वेष्यर्थमिति चेन॥ आवहारिक

भासामित्तिः कुचिदुदेतीतिथान्तिविरुधमपि खीकर्तव्यं ॥ न ॥ यथा स्तर्याद्युभुखेचक्षुषिस्तर्यादिप्रतिविंश्लितोथकिंचित्करः स्तर्यादिप्रकाशते
तस्यतेजोभयत्वात् ॥ तथा महाबाह्यजन्मोयाभरवंडाकारदृतोक्तितोपित्तप्रकाशप्रतिविंश्लितस्तत्स्फोरणेनिराधिक्षरणाएवेतिनको
प्रिवरोधलंगरः ॥ ॥ इत्यहैनजेत्तजातेद्वितीयादलावलिः ॥ ॥ अशंवंदे ॥ इत्यविरुधेऽप्येविशुद्धमुभासमावृबोधेऽप्या ॥
तत्साधनमवबोद्धुविद्धेभुभिंसुधीधीरः ॥ १ ॥ भोभीभवभयभंजनकरकलित्तानांजेनानिरजेनरजेनघृणा॒मृतघृणेदेवाक्षिरवा॑
मणेयोयमुक्तरीत्याध्वस्ताविरोधोद्देतामनत्वबोधः श्रुत्यंतराक्षेककरणकः करुणयावितरणतानीतः परंततोमदविद्याध्वस्त्वयेतरं
गवहिरंगसाधनशानंतदनुष्टानंविनाजीवमुक्तयेचनालमितितदमृतदृष्टिरुष्टेवाच्छविविष्टः ॥ अवधारयसद्गुभिनिधे ॥ काम्यनि
षिद्धुरोधपूर्वकंफलेभाकर्त्तलाद्यभिमानरस्त्वमंतर्याम्येकार्पणत्रु॒ध्या॑नंतजन्मसुनित्यनेनिजिक्ष्यवणश्रिमोचितकर्मानुष्ठा
नंवाहिरंगसाधनंविनाभुभिफलकं ॥ ततस्तलकार्यंवित्यानित्यविवेकादिसाधननुष्टयमंतरंगसाधनं ॥ ततोंतरंगनंरञ्चवणा
दित्रयंतरुर्लक्षण्यरः पञ्चविधप्रतिवंधविध्वंसकं ॥ ततोंतरंगतमंविचारितश्रुत्यंतमहावाक्यमात्रामिति ॥ न नु
कोयंपञ्चविधः प्रतिवंधः ॥ अनुसंधने ॥ विषय वासनाप्रमाणप्रमेयासंभावनासाधनफलविपरीतेभावनाभेदासंचाप्रतिवंधः ॥

न्यावाकाशादिहसावसानं च विश्वं ॥ स्वाविद्यो थस्वां तनि प्यं हनं तद्विज्ञानव्यं भा गृहीरन्यथे तदिति ॥ तस्मात्कल्प्यते विवेदां तः स्वात्मानं बोध
यतीति सिध्धं ॥ न नुनिरुक्तया यथ्युपनिषदेकवाग्विषयत्वं अन्निस्तां ग्रन्थाणं स्तथापियमनसानमनुनेयेनाहुम्नोभवते ॥ तदेव ब्रह्मतम
त्वं विद्धि नेदं यदिद्विषयात्मनं इत्यादिश्चुनेमनोविषयत्वं यन्निरस्तं तत्सत्वेनिरुक्तवाचापि कथमद्वेत बोधसिध्मिः स्यादिति चेन्न ॥ मनसे वेद
मात्सव्यं दृश्यते तत्प्रयावृथ्येत्यादिश्चुनिभिः शुद्धनिरुद्धनिरुक्तमहावाक्यार्थकारपरिणत्वाद्भिगम्यत्वस्यास्युपपादित्वात् ॥ न नुक्तमे
तावतायनं मनसे तिमनसे वेत्यादिश्चुनिविरोधस्त्वेपं रोटोषः ॥ शृणु वत्सान्नाकृतं ॥ शानत्वावल्लिनैयावज्ञाने आत्मिद्यं वंतते ॥ एकादृश्चित्ता
प्तिरपरा कल्प्यासि ॥ तथाचान्नदृश्चित्तान्नियात्प्रसीकाराभिप्रायामनसे वेत्यादिश्चुनिः ॥ कल्प्यात्तिनिरात्मस्वारस्यायनं मनसे त्यादिश्चुनिः ॥ न
नितिकल्पनेकिंभानं ॥ शानत्वावल्लिनैदेनाद्वैतब्रह्मसानमपि ज्ञानमेवाभाविकुत्तानोभवं ॥ यदिद्वित्तिरेव जायते कल्पतुते नेव जायते दृश्चित्तिनिय
म्यते चेदपर्वमिदं ॥ यायादृश्चित्तिः सावित्त्रनिविविशिष्टेवोभव्यते यथायोगो धटः समुत्स्थिते ससाकाशोतः पूर्वोक्तश्चुनिविरोधताद्वस्त्वं
मेवेति चेदुच्यते ॥ यथादिलोकेवावहारिकखनकाशारस्याकारीदिवस्त्ववलोकेयावड्यप्रहणोऽसहकृतालोकमसमर्थमपि चुहुः
केवलमेव कुरुते भवति तथा भारमार्थिकसप्रकाशो ब्रह्मतामनिकिभपराभूमेकर्या दृश्चित्तास्येवा ज्ञाननाशाय ॥ न नुनर्हिनिरा

अहेत

वाप्रयत्नेनावस्थानमिति। ननु वा क्या र्थेयः पूर्वमुक्तः सकिं प्रमुषितमि: शोषविशेषो द्वासत्यल्लाहिधर्मीविशिष्टो वा। आघेस जैलजाते
त्यंज्ञानमित्यादित्युत्तिवैष्यर्थं। द्वितीयेत्तु निरुपत्वक्षणितित्वेन। अतद्वादिविशेषित्वेन सुनित्यान्। तथाचो
क्तं श्रीमत्तस्तेष्वारारक्ताचार्येन रथोः। अन्यतजडविभक्तदुःखतु छासहनेव सुः परम पद्मसुरारः। परिहृतसकल श्रवण
मात्मानवनद्वेहितमोनिरस्यवाक्यादिति। ननु वा प्रियमुरारोरतिपद्मशुजतासगवद्विक्तिप्रलुनिष्ठावत्तामप्यभिमतेति
भाति। सत्यमेव। इत्युरलीलाविग्रहहुरिहरन्यतरस्वरूपानवरेतप्रेमद्वालितातुपूर्वोक्तिविरक्ततावत्साधनलक्षणमेहनाम
विद्विषुविद्वपोः सत्येव। उक्तं हिश्रीमङ्गीलासुरानेधाप्यनन्तः। चतुर्विधामजंते मांजनास्तकरुतिनोर्जन। आर्तीजिज्ञासु
रभार्थीशानीच्चभृतपूर्ण। योमद्वक्तः समेत्रिमद्यादित्व। ननु सत्यादिवाक्येतत्वमस्यादिवाक्येच सर्वतत्त्वाणीव प्राय
शः स्वीकृत्यतेवुद्दत्तद्विष्टुरव्यवृत्तिराहित्यमेवचेन्द्रवतुराद्वाप्तरोक्तमेवशानंस्तुभाव्यान्। पश्चान्भिर्दिध्यासनपरि
पाकादपरोक्तवाधोदयः किमितिनांगीकृत्यतेमणिपराक्षणवद्वित्वेन। कोलेयस्त्वदरमस्त्वमसीत्याद्वाद्वाद्वाद
परोक्तानस्यापिदरनात्मवाभावहेतुनापरोमेवशानंशाद्वित्यवधारणास्तिथे। तवसुरव्यवृग्नावेवलोक्तमेवेन्द्रवत्सा

४४

५

न तु विषय वास्तव न तु साधन च तु दृष्टव न विदे हा सुवर्णार्थमोगविरागेव विनष्टेति किंचतुर्लक्षण्यः श्रवणादिनेति चेन्न। कल्पीभृत्युप
रागजनेन द्वारा चेतुर्लक्षणीश्व्रवणादेव विषय वास्तवावीजसर्जकलात् । तथा हि । यथा सुन्यात्मा हि विधु साधन कलभेदत्यादि
रागादिष्ठि । तत्र प्राकृतनेन विरागेण विरसापि विषय वास्तवापाद्यानुसंधानं जन्यन साधन विवरीतमावनानाशकेन निः
वैदिक्षासनेन कलात्मानोननतने वसानि विजीकृत इत्यधेहि । तथाच प्रमा वाघसंभावहन साधनाद्विविषय रत्नभावनाभाव
श्रुतुर्वर्णमिथ्यसमन्वयादिरोधयोर्मिथ्याक्रमं श्रवणमननानिष्ठाभ्यासाधन कलयोश्वरनिःश्वरासन न इत्यासु संशादद्विनि ।
विस्कारित्वा चेयन हिरण्यादित्यकलसाधन विधान तद्धाधाराश्रीमत्करेश्वराचार्यवरणनस्तिवेनैर्कृम्यस्तिप्रथमाभावे ।
निःश्वरकर्मानुष्ठानात्मीसति पर्मात्मित्वः पापहर्त्यनिस्तत्त्वश्रितश्वरित्यक्षत्वात्मायात्मावद्वोधस्ततोवेराग्यन ततो मुमुक्षु
लं तत्त्वात्माय पर्यवणानः सर्वकलात्माधनसमन्वास्तत्त्वायोगाभ्यासस्तत्त्वश्रितस्य प्रत्यक्षवणतात्तत्त्वात्मादिवा-
क्यार्थपरिकानं ततो विद्योऽप्यदृतात्मात्माम्बावस्त्रानुभिति । अस्यार्थश्वरित्यक्षकर्मात्मित्वित्य । निःश्वरकर्मात्मित्विधमात्मित्य
निःश्वरसन्ति । पापहर्त्यनिर्धर्मेण पापापमपनुहनीतिश्रुतेः । चित्तुष्ट्रितस्याववेक्षणमता । यथात्माववोधः । अनित्य
व्याप्तिहास्यदर्शनं । योगाभ्यासः श्रवणमनननिःश्वासनाद्वानमेतुष्टानमत्र । चित्तस्य प्रत्यक्षवणतानमप्रसुगत्यन्वे

सुनामस्तुतोभाषकवाक्यवद्देवानांकं चिदृपि संबंधं विनेवा संगोदेत् ब्रुत्वा पोथकत्वमिति हित् । वरलक्ष्मी लुभ्या वहा शिकटा
मवलं व्येवेयं अक्रियापरमार्थदस्मातुनकिं चिदैनन् । तथा चोक्तं दशश्लोक्यो श्रीमद्भगवत्सु अज्यपाद पादारविदैः । न॒॥
स्तानशास्त्रं नशिष्यो नशिष्यानचत्वं न चाहनं चायं प्रपञ्चः ॥ स्वरूपाववो धोविकल्यास्तदिष्टुस्तदेकोवशिष्टः शिवः के
वलोहं मिति यद्गतं निदिध्यासनादेव भवत्वे परोक्षं मणिषरीक्षणावदिति नन् ॥ तस्याप्रमाणत्वात् ॥ निदिध्यासनं नामनि
गुणाहं अहो पौसनापरपर्यायप्रायं श्रुतमनार्थस्यादं श्रस्तास्मीति ज्ञातीय प्रत्ययानं तदितं ते लधोरावसंजातीय प्रत्यय
प्रवाहीकरणं ॥ तेन तु दूर्वोक्तं विपरीतं भावनाद्युपानिरास एव स्थानं तामहावाक्यात्सकलं प्रमाणशिरोमणे दूरोक्षं शानं स
कार्यकाविद्यानिवर्तकमिति राजमार्गः ॥ उक्तं लक्षणानिदिध्यासनाज्ञातमव्यपरोक्षं सानन्न प्रमाणकं स्पात्का शुक्रस्य का
शिव्यापरोक्ष्यवत्त्रा । मानि धूरीक्षणे विचित्रे काव्येण द्विभार्थसन्निकर्ष एव प्रत्यक्षकरणीभूतो जन्मते न तु प्रत्यहा नित्यतु
भूतमेव ॥ तस्मादीभूत्वरणानन्यप्रेम्यानित्याद्यारभ्यासं प्रकाशत्वात् समाध्यं तं साधनं जानमनुलिष्ठतां विचारितो भमहावाक्या
देव कलपर्यवसायीत तु साक्षात् कररतिसि धैः ॥ इत्यद्वैतजलं जाते हत्तीमाद्लावलिः ॥ ॥ शिवोहमोम् ॥ ॥

100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
999
1000

अहेते

रियके। सत्सुदिलस्याशानोथासत्साधर्थनिषेधधीवसुनैवासनांत्रोजिकेवल्लशानहानः। उवंतातंविजानाति विसुक्तश्च विसुच्यं
ते। निवन्ननेनिवृग्नेवविवरः शपथनाम्यहं मिति। न जुनामुक्तमितिस्मृतेः कर्मणामनेकजन्मसचितादीनापुष्पवापात्मनाकागति
रितिवैच्युषुभ्योदिकालुमारभ्यशानप्राक्षाण्यर्थं तंसित्युतानंतेषामद्वैतव्युप्येवस्वाम्यिककर्मणांजाग्रदोधेनवेध्येसः
। हानोतरस्याप्यमारम्यल्लोकठष्ट्याभासमानेहेऽपतनपर्यंतोक्तिप्रभागागानांतेषामद्वैतव्याभासोपरानाइतोवाभ्युपः। देशरभक्त
योस्मृतयोः प्राप्तेतीतिकल्पेतककाल्येतभीग्रादेवभ्युपदिनिनकिं विद्यव्यं। उत्तुहिच्छुभांधायेभीमद्वादरस्यावरणकमलः
तदधिगमेतउतरपूर्वध्यमोरभ्येषविनाशोतस्यापद्वान्। इतरस्याव्येवमर्तंभ्युपः प्राप्तेतु। भोगेनात्मतरेष्यापित्तान्तप्यतइ
न्त्रुक्तिप्रभावाभ्युपेष्यनेत्यान्तप्रावक्त्वान्तिरितानस्यस्यभ्योन्तिरितानंकर्मणाप्रतुषानंनेता। उत्तरेऽनेकविष्णुदर्थमेता
ज्ञीवन्मुक्तुर्युक्तुर्द्वयं। अंत्येष्यथेष्येष्येतिच्येत्वा। प्रस्तानभ्यभाव्यादितत्सर्वदर्वात्तोयन्यादिकुपारब्यकर्मस्त्वयत्त
एवाधिकारात्तात्तथानोक्तेभीमित्यारप्यगुरुभिर्तिकस्तदे। अनन्यत्वेतत्त्वाभ्यनिषासीकर्मदुक्तप्याकर्मद्व्यागतां
अस्मविष्णामहति नेतरहृति। यजुयथष्ट्येष्येतिर्वाकितंन्न असंभवत्यतः प्राप्तामाप्यस्यास्मैवप्राप्यः परं लुनरितव्यामानंदते

श्रीरामदे। इति सकुर्लाभनानां निधानमनुसंधत्समाधानं। नविना कुलबोधनमिति नहोऽसावधानेत्तद् ॥१॥ नमोन
मोरत्वाद्यार्थवक्त्रवित्तिचरणाद्यवोमन्तमभ्यस्तसाधनोऽविरुद्धः शुभात्मवोधः समुपदिष्टः किमेतादृशउरंतसाधनसंपत्ता
संपादितेनानेनकुलभूयात्। नेतु प्राथितमेव कुलमविद्यानिवृत्तिपूर्वकं स्वरूपानंदावामित्तसंमुक्तिसंदर्भमितिवेभं। वि
कल्यासहत्वात्माविद्यानिवृत्तिः किमात्मरूपाऽनात्मरूपावा। नादः। आत्मनोनाहि सिधुत्वात्मापिसिध्यवेत्तविकुलजा
यासोऽनुभवविरोपुश्व। नास्यः। इतापनः। नथात्मरूपानंदवैत्तवरूपत्वात् सुवेप्राप्तुव। यथप्राप्तुवानेनप्राप्तवर
स्तिवेभं। स्वरूपत्वात्मावदेन सद्गुरुस्याद्युग्मात्मवीषः। न त्वमादिरूपं तुष्ट्वेष्यवन्महतः करणहोष्णमातीतिवत्त्वमेषः
श्रीमस्तद्वनेजनाविशुभाविशेषेष्येषिनमः। अप्वत्ररहस्यं। सकायकाविद्यायानिवृत्तिसुप्रध्वंससरकोऽभावविशेषः।
तनुमीमांसकमतानुरोधेनाधिकरणात्मकप्रव। नथात्मवध्वंसमावोजन्यो व्यनंतोऽधिकरणरूपश्रययात्थाविद्यायें
सः किमित्तिस्यात्। दृष्टहिनेहं जनामितिवाधोनररजनामावस्पश्चुतिनावनरूपत्वात् स्वरूपानंदावामिरपिकोनेयुतामिति
वत्सरेनभानांस्याः सिद्धेव सानेनतनिरूपातिथेवमवतीर्णिसत्तुव्यना। नथात्मवध्वंश्रीमद्बालिककारचररएरेषुभिस्तेनि

नतरोदेनागेषां विषये षु प्रवृत्तिः । दिउपल्लसोकरकलिते विष्वविजितहन्यधीषं सामन्तव्येष्टा । न उत्तर्त्सवकारे कथं उत्तराप्त्वेष्ट
ग्रन्थिच्छद्वाभाष्यामि प्राये गतिधीरभव । इत्तुकं विवरणे नवमवर्णके श्रीभूत्रकाशालमुनिवरचरणः । न उत्तराप्त्वेष्टिः
शास्त्रनियमाभावे वयेष्टावरणं स्पान्द्र । न हिताहितमात्रिपरिहारणे नितत्ताद्वावरणस्पत्तामन्यवनिरतिशानद्वयशोवानर्थ
निवलिं च साक्षाद्वत्सवतः साख्यमुख्यपार्थ्यप्रार्थनाभावाल्कुलायभेष्टावरणप्रसगद्वित । वाचानात्मिरतत्वर्हीपुन्तस्त्रा । वयेष्ट्वे
स्त्रनिवृत्यर्थस्पशास्त्रीयोनियमएष्टव्यश्चितिशक्ते । न न्विति । वेष्टावावद्विग्राधीनेति प्रस्तुत्यं । सकलानेदेकनीउत्त्रवामि
त्वेनानुभवेतः कृष्णसुत्रामिलापोऽनुष्ठानाहानाहितेति रति । तस्माच्छरीरं केवलभित्तस्त्रुत्यस्थितिश्चित्तवायाशौ
चर्मावभेदाद्विभावरत्कजीवन्मुक्त्याविहरत्कस्तमतप्रवैक्षकावकाशलेशोषि द्वयमेवविवरणाद्यभित्रायं वो
धयतात्मामानुभवदर्शक्तिर्थ्युक्तं हृष्यापरम्भत्वरसानिरत्युहगीमास्तहरिः कृष्णसुत्रामोयभेष्टावरणेतस्य
यद्यस्त्रिच्छानविषयकिलान । किं वेवाश्लेषः पुण्यवापक्रियायप्रवैष्टसंस्कारस्माः । पुण्यव्याप्त्वापाभ्यनो
नेव दुष्प्रियस्त्रायरात्र्यनिसर्गद्वित । न न्वन्नप्रावशोषप्रनिसर्गहितिक्षिदेतादिपरीतमपिन्नारत्यवराहं गी

जेहेन

हतमितिषुनरपिनमायत्पात् एव। न॥ अंशातपातकसंभावनाभिप्रायकलात्मायः शब्दस्य। तथेव्यारम्भातंतेतरीयोर्यनिषट्टीयिकाकौरे:
श्रीमाधवाच्योर्ये:। संवधयथेत्रसंगागतेनमानवयेनेतिष्ठतिवाक्यं। अस्मिन्नेत्रेतुमूर्खरेतरदुर्बादिनोमर्दनीयाः परंतु विस्तराभियहापर
म्यनेरमाप्तिः। तस्मालिंगजयाकरिष्यामो वेषानोयमात्मायेलोकदित्यादिशुगेरहमवयरब्रह्मवासुदेवारब्धमेव्यय। इति कावीद्वैष्णव्यस्य
तदासवात्मेष्टभुग्यतादिरम्भेतश्वगहस्त्यादित्यवशः वेधसर्वकर्मसागत्यवीकृतमपराभ्यश्वर्वकर्मद्विष्टन्यासकरणपरायणाभवितु
महीनकनकस्त्वापाशवल्यवदितश्चुतेष्टापिजन्मांतरकृतसाधनसन्यासत्वेनगहस्त्यादिरपिविद्वानुरक्तविरागपुरः सरकुलारम्भ
पिद्विष्टन्यासंविधायनमेवधीरोद्यसायप्रशांकुवीर्तिब्राह्मणः। नानु ध्यमादहृच्छुत्वाचाचादित्यलापनहिततदुसाद्युतेरेवत्वस्ये: परं
तु उद्धासेत्तम्भात्मानमात्मना। जहिरन्वेष्टहपाहृकामस्त्वयेऽरासद्भूतादिस्मेनेत्रं। जेहेनलवादित्यावस्थितिस्तुपाजीवन्मुक्तिः अ
रवेऽन्वेष्टवधानेनास्येताहृनवानिरनिष्टयदुद्गरवध्यसोपलः। अस्मिन्ननिरलिशयलवस्त्रपत्वाद्। अन्वयविद्वेष्टुमिवत्। य
ज्ञिरेकेयज्ञेवनतदवयथाशद्वाद्यस्त्वाभासहितिसुक्तेष्टापिमनोनाशवासनाशयद्वारास्वरूपानुसधानेनस्त्वतोमुख्यानपरतोमुख्या
नस्वतः परतोमुख्यानस्त्वात्मकं पूर्वमोष्ट्वीमसम्पन्नतमभूमिकास्त्रित्यारव्यजीवन्मुक्त्योस्त्रभावतएवविलक्षनीतिस्त्वं।

जलजातं

८

नहियः प्रशान्तचिंतामणिमालाशालीसरवनदैवश्वर्णांतमिकाराशनलोलइतिसुग्धेरपि अधेयमितिसर्वमविस्तयं । तस्मानेवमस्यादि
वक्ष्याय सम्यग्धीजन्ममात्रतः । आविष्यासहकार्येणजसीदमिभाविष्यति इतिसगवत्सरव्याचार्यचरणवना नुभवाकालभृ
येपि हेनराहस्याद्देवतेनशिलमोन्मवेतिशिवम् । इतिदेशिकदिश्विशाशिवपृष्ठरजसांहृष्टाशतःशिष्यः । साधनयोगेष्ठ
माद्यस्वेवत्रस्त्रियोभृत् ॥१॥ श्रीमत्यकरद्विशिकेश्वरसुखानहेनविष्यागुरुन्निकिनिमोमिकथलावाम्यथकथसचित्यान्पत्य
धीः । सर्वत्रापडुरेवनिस्यमहमस्मेतद्विचार्यवत्तेराजार्थमयमाद्यशुच्याकिनोविधेयाभवेत् । इत्यदिविहरानिकपूर्ण
सानन्दातेभ्रमरावनावस्तुसाः ॥ हुरिहरयुरापारगंतयापिजलजावंमयिवालकुत्तलपत्ति ॥३॥ इतिश्रीमत्यद्वन्नाम्यत्रमा
णह्यीरार्णविविहरणश्रीमद्देवनविष्येदिरारमणश्रीमन्नारादणपंडितालजं गाउरगावरचित्वद्विजलजानेसपूर्णतागते ॥

॥३॥

112
113
114
115

116